

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫН ОТАНСҮЙГІШТІККЕ ТӘРБИЕЛЕУ

Қайрат Мамбеталиев*Шыршық мемлекеттік педагогика университеті**“Бастауыш білім” факультеті**“Бастауыш білім теориясы” кафедрасы доценті, ф.ғ.д., (PhD)***Асем Мадалиева***“Бастауыш білім” бағыты 4-курс студенті**Шыршық мемлекеттік педагогика университеті*

Аннотация Тәрбиенің негізі бастауыш сыныптан басталады. Бастауыш сынып оқушыларын айналадағы дүниемен белсенді әріптестік тәрбие түрлеріне бай сезім қарым-қатынас дайындау; өзін қоршаған және өмір сүрген жаңа табиғи әлеуметтік ортаны тануға, сүйуге, қорғауға, өзін ұстай білуге үйрету болып табылады.

Кіліт сөздер: еңбексүйгіш, Отан, отансүйгіштік, тәрбие, ұлттық құндылықтар, дамыту, адамгершілік.

Аннотация Основа воспитания начинается с начальной школы. Активное партнерство младших школьников с окружающим миром заключается в подготовке чувственных отношений, богатых формами воспитания; обучении распознавать, любить, защищать, вести себя в новой природной социальной среде, в которой они живут и окружают себя.

Ключевые слова: трудолюбие, Родина, патриотизм, воспитание, национальные ценности, развитие, нравственность.

Annotation The basis of education begins with primary school. The active partnership of primary school children with the outside world consists in the preparation of sensual relationships rich in forms of education; learning to recognize, love, protect, behave in the new natural social environment in which they live and surround themselves.

Keywords: hard work, Homeland, patriotism, education, national values, development, morality.

Мектепте, ғылым саласының қай-қайсысынан болмасын, берілетін білімнің негізі бастауышта қаланады. Сондықтан да болар, А.Байтұрсыновтың: «... бастауыш мектепте үйренетін білім жұрттың бәріне тегіс керек білім ғой. Адамға тіл, құлақ, қол қандай керек болса, бастауыш мектептерде үйренетін білімдер де сондай керек», - деуі. Бастауышта берілетін білімге ерекше көңіл бөлінеді. Яғни ғылыми білімдердің негізі осы бастауыштан басталады. Баланың оқу әрекетінің танымдық белсенділігі де осында қалыптасып, олар білімдерін өз беттерімен толықтыра алатындай деңгейге көтеріледі.

Тәрбиенің негізі бастауыштан басталады. Бастауыш сынып оқушыларын айналадағы дүниемен белсенді әріптестік тәрбие түрлеріне бай сезім қарым-қатынас дайындау; өзін қоршаған және өмір сүрген жаңа табиғи әлеуметтік ортаны тануға, сүйеге, қорғауға, өзін ұстай білуге үйрету болып табылады. Басты назар аударатын мәселелердің бірі - отансүйгіштік. Өзбекстан Республикасының «Білім туралы» заңында азаматтық пен отансүйгіштікке, өз Отаны-Өзбекстан Республикасына сүйіспеншілікке, мемлекеттік рәміздерін құрметтеуге, халық дәстүрін қастерлеуге тәрбиелеу мемлекеттің білім саясатының басым ұстанымы екендігін атап көрсетіп отыр. Отансүйгіштік тәрбиесі проблемасын зерттеумен біздің Өзбекстандық бірқатар ғалымдар айналысады.

Отаншылдыққа, туған жерін қорғауға мектептің тәрбиелік жұмыстарының аса маңызды бөлігін құрайтындықтан өмірде болып жатқан бетбұрыстар қоғамдағы саяси көзқарастар әлеуметтік экономикалық өзгерістер еліміздің тарихына ұрпақтан-ұрпаққа жалғасқан салт-дәстүріне құрметпен қараумен қатар оны бүгінгі ұрпақ тәрбиесіне пайдалануға жол ашып отыр.

Бастауыш сыныптардағы ана тілі – маңызды пән, имандылыққа, адамгершілікке тәрбиелеудің негізі, қарым-қатынас жасау мен дүниетанудың құралы, баланың шығармашылығын дамытудың арнасы.

Оқушылардың патриоттық тәрбиесін қалыптастыруда ана тілі сабағында оқулық материалдарын пайдаланудың маңызы зор. Патриоттық тәрбие беру әсіресе, бастауыш сынып оқушыларына байланысты бұл мәселені шешуде ана тілі оқулықтарында берілген материалдардың мазмұнының мәні айрықша. Ана тілі оқулығын саралау барысында патриоттық тәрбиеге қатысты көптеген материалдар Отанға, елге, жерге арналған.

Оқулықта берілген әрбір тараудан кейін тақырыпқа байланысты мақал-мәтелдер, жұмбақтар, жаңылтпаштар, түрлі сұрақтар мен тапсырмалар берілген. Осының барлығы бастауыш сынып оқушыларында патриоттық тәрбиені қалыптастыратыны сөзсіз. Дегенмен, жеке тұлғаның бойында елжандылықты қалыптастыру бірнеше жағдайларға байланысты.

Бастауыш сыныпқа арналған оқулықтар мазмұны оқушыларға патриоттық тәрбие беруге мүмкіндік береді.

Пән мазмұнында оқушы бойында қалыптасуға тиісті мына ізгіліктерге көңіл аударылды:

-туған тіліне сүйіспеншілік – туған тілін білу, өз ана тілінде оқу мен сөйлей алу және жаза білу; ана тіліндегі шығармаларды еркін оқи білу – оқырмандық қабілет қалыптастыру аясы;

-туған жерге сүйіспеншілік – туған өлке табиғатын сүйу, туған жерінің орман – көлі, тау-тасы, аң-құстарына қамқорлық жасау, оны аялау мен қорғау, күтіп баптау;

-туған елге сүйіспеншілік - өз ұлтын сүйу, Отанын сүйу, өз ұлтының әдет-ғұрпын, салт-дәстүрін қастерлеу, ұлт мәдениетінің өркендеуіне, ел экономикасының гүлденуіне үлес қосу – азаматтық аясы;

-отбасына сүйіспеншілік, ата-анасын, туыс –бауырын сыйлап, құрметтеу, қамқорлық жасау, сыйластық қатынас орната білу – кісілік қасиет қалыптастыру аясы;

-Өзбекстанда мекен еткен халықтарға деген құрмет сезімін қалыптастыру – ұлт өкілдеріне, түсініктікпен қарап, сыйластық қатынас орната білу, өзге ұлттардың салт-дәстүрін сыйлау, халықтар мәдениетінен, әлемдік мәдениеттен үлгі алу - қатынас мәдениетінің аясы.

Бастауыш сынап ана тілі оқулығында оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеу мақсатында көптеген тақырыптар бар. Соның ішінде бірінші сынып оқулығындағы тақырыптар:

«Туған тілім»

Туған тілде сыры терең жаным бар,

Туған тілде әнім менен сәнім бар.

Туған тілім тіл болудан қалса егер,

Жүрегімді суырып-ақ алыңдар.

(Дихан Әбілов)

Осы өлеңде бастауыш сынып оқушыларын отансүйгіштікке, өз тілін құрметтеуге, қастерлеуге, оны барлық тілдерден үстем қоюға, өз ана тілін сүйуге ынталандырған. Автор өз ойын белгілі сөздермен жеткізуге тырысып ана тілімізді асқақтатып көрсеткен. Егер әр елдің өз тілдері болса сол сияқты біздіңде қазақ тілімізді жақсы меңгеріп, құрметтеу керек екенін айтқан. Автор өз өлеңінде «Туған тілім тіл болудан қалса егер», «Жүрегімді суырып-ақ алыңдар» деп айтқан сөзі қазақ тілін соншалықты қадірлейтінін, қастерлейтінін, егер туған тілім болмаса мен неге өмір сүремін деген өзін өлімненде қорықпайтынын айтқан. Сол сияқты қазіргі жас ұрпақтың бойына осындай қасиеттерді сіңдіріп тәрбиелеу керек сондықтан туған тіл туралы өлеңдерді бастауыш сыныпқа көптеп енгізген.

«Отан»

Отан - атам,

Отан - әжем!

Осы сөзім қате ме екен?!

Қате болса,

Неге біздер

Дейміз оны: «Атамекен?!»

(Әбдірашт Жарасқан)

Ана тілі сабағында оқушыларды патриоттық сезімге тәрбиелеу керек, сонда келешек ұрпақ отанын сүйіп оны қорғай біледі. Осы өлеңде оқушыларды отанын сүйуге, оны қастерлеуге, адалдыққа, елжандылыққа, жауапкершілікке тәрбиелеу

мақсатында ана тілі кітабына енгізген. Автор өз ойын Отанды ата, әже, әке, анаға теңеп оқушыларды осы ұғымдар арқылы отанын сүйуге шақырған.

«Туған өлкем»

Көгінде күн нұрын төккен,

Жерінде гүл жұпар сепкен.

Неткен сұлу, неткен көркем!

Осы менің туған өлкем!

(Өтебай Тұрманжанов)

Өзбекстан жерін сұлу, әсем екенін айтып, өлеңде оқушыларды отанын сүйуге тәрбиелеген. Кең байтақ, сұлу, әсем жеріміздің көгінде күн, жерінде гүл жайқалып тұрғанын автор айтып өткен. Осы сұлу, әсем, көркем Өзбекстанымызды жаудың қолына түсірмей қорғап қалу керектігін оқушылардың санасына сіңдіру мақсатын көздеген. Әрбір оқушы туған өлкесін сүйіп оны қастерлеп өтуін де үйрету керектігін білдірген.

«Жусанда туған жердің иісі бар»

Баяғы заманда қазақтың Бейбарыс деген ұлын соғысқан елдің адамдары ұстап, құлдыққа сатып жіберіпті. Бейбарыс бүкіл өмірін араб елінде өткізіпті. Қайдан келгенін есіне түсіре алмапты. Бір күні Бейбарыс сұлтан серуендеп жүріп, өсіп тұрған жусанға көзі түседі. Жұлып алып иіскейді. Жусанның жұпар иісі туған жерін есіне түсіріп, оған деген сағыныш жүрегін толқытады. Қазақта: «Жусанда туған жердің иісі бар» деген осыдан қалған.

(«Менің алғашқы энциклопедиям» кітабынан)

Оқушыларды туған жерге деген ұлы сезімдерін, өз еліне деген сағыныштарын осы мәтінде көрсетіп, түсіндірілген. Әрбір оқушы қай жақта жүрседе өз елін, жұртын ұмытпай есте сақтау керектігі айтылған. Сонда мәтінді оқып оқушылар өздеріне отанды сүйіп, оны қастерлеп, ұмытпау керек екенін ойларына түйеді.

ПАЙДАЛАНҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Ж.Қалиев.Халық педагогикасы құндылықтары негізінде оқушыларға патриоттық тәрбие беру. Астана,2005.
2. Ж.Б.Қоянбаев, Р.М.Қоянбаев. Педагогика, Алматы, 2002.
3. М.Құрманбаева. М.Ғабдулин мұрасындағы этнопедагогикалық құндылықтар арқылы оқушыларды отансүйгіштікке тәрбиелеу. Алматы, 2003.
4. Жарықбаев Қ., Табылдиев Ә. Әдеп және жантану. Атамұра, 1994.
5. Ш. Уалиханов «Отанды қорғау» - Алматы, 1996.
6. Primqulovna, S. A. (2023). Perifrazaning tilishunoslikdagi vazifalari va xususiyatlari. *O'zbekistonda fanlararo innovatsiyalar va ilmiy tadqiqotlar jurnali*, 2(18), 1192-1195.

7. Allayorova, S. (2022). Shahnoza Tarixiy shaxslar nomlarining ingliz va o'zbek tillaridagi perifrazdagi ifodalanishi: tarixiy shaxslar nomlarining ingliz va o'zbek tillaridagi perifrazdagi ifodalanishi. *Журнал иностранных языков и лингвистики*, 4(4).